

ÇAĞDAŞ İSLAMİ AKIMLAR VE SORUNLARI

Sönmez Kutlu

Fecr Yayınevi, Ankara 2008, 208 s.

Günümüz dinî akımlarının eleştirel bir gözle incelenmesi, İslamî uyanış olgusuyla ilgili yaşanan kavram kargaşasının ortadan kalkması ve olgunun daha doğru tanımlanması konusuna katkıda bulunmak ümidiyle kaleme alındığı belirtilen eser, son zamanlarda zihinlerimizi çokça meşgul eden ve akıl tutulmasına yol açan İslamla ilgili pek çok kavramın açıklığa kavuşması yolunda okuyucuya yardımcı olmaktadır.

Çağdaş dinî akımların sorunlarını ve bu olguya Batılı araştırmaların yaklaşımlarını eleştirel bir gözle ele alan farklı tarihlerde, çeşitli dergilerde yayımlanmış makale, söyleşi ve çevirilerden oluşan eser; Değişim sürecinde Müslümanları bekleyen bazı muhtemel sorunlar, Dinî akımların İslam'ı tebliğ yöntemlerine eleştirel bir yaklaşım, Yenidünya düzeni karşısında alternatif bir İslam Medeniyeti mümkün mü?, Kökencilik (Fundamentalizm) kavramı ve İslamcı oluşumlar için kullanımı sorunu, Batılı araştırmalarda İslamî uyanış olgusu (ve sorunları), Barış, özgürlük ve merhamet peygamberi Hz. Muhammed ana başlıkları ile Ehl-i sünnet siyaset anlayışının dinî temellerinin sorgulanması ve İslamî hareketler üzerine Hasan Hanefi ile bir söyleşi isimli iki ekten oluşmaktadır.

Yazar, “Değişim Sürecinde Müslümanları Bekleyen Muhtemel Sorunlar” başlığında değişim sürecinde Müslümanların karşı karşıya bulunduğu ve çözmesi gereken muhtemel sorunlarla ilgili şu tespitleri yapmaktadır: 1. Siyasi istikrarsızlıklar ve ekonomik sorunlar 2. Bilgi açığı 3. Medeniyetler savaşının şiddetlenmesi 4. Dinin yeniden anlaşılması konusunda yoğun tartışmalar

yaşanması. İslam dünyasının yaşadığı siyasi istikrarsızlığın ve ekonomik sorunların kendisi için ayak bağı olduğu ve bunların üstesinden gelemediği sürece İslam dünyasının kendisi olmasının oldukça zor olduğu belirtilmiştir.(s.16-17) Bilgi çağında Müslümanların önündeki en önemli engel olarak, bilgi üretme ve teknolojik gelişmelere ayak uyduramadığı için geçen asırdan devam eden bilgi açığı ile bunun doğuracağı bunalımlar öngörülmektedir. Bütün Müslümanlar, ilk önce bu yüce kitabı (Kur'an) okuyup anlamak ve ondan evrensel ilkeler çıkararak hayatına yön vermekle sorumludur. Allah hiç kimseye, falanca şahsın veya şeyhin kitabını, niçin okuyup anlamadığını sormayacak, bütün Müslümanların el kitabı olması gereken Kur'an'ı niçin okuyup anlamadığını ve Peygamberi niçin anlamadığını soracaktır. Çünkü iman noktasında tek belirleyici ve yegane bilgi kaynağı Kur'an'dır.(s. 19-20) Yazar İslam'ın insanlık için günümüzün tek alternatif dini olduğunu şu ifadelerle dile getirmektedir: Dinler arasında tarihte olduğu gibi bugün de süreklilik içerisinde değişmeyi başarabilecek ve herhangi bir dine veya medeniyete entegre olmadan onların ortaya koyduğu gerçeklerden de yararlanarak yeni ahlakî evrensel ilkeler ortaya koyma şansına, imkanına ve yeterliliğine sahip olan yegane din İslam'dır. Önündeki en önemli engellerden birisi, geleneklerinin ve geçmişe ait din anlayışlarının-mezheplerin ve tarikatların- İslam'la özdeşleştirilmesidir. Günümüzde, geleneksel anlayışın kaynakları ve temel belirleyicilerini eleştirel bir süzgeçten geçirerek bilimsel, ahlakî ve dinî anlayışımızın yeniden inşa edilmesine ihtiyaç vardır. Böylece bazı mezhep ve tarikatların bugün dayattığı otoritelerin (şahıs ve eserler) Kur'an ve Hz. Peygamber'i gölgelemesi engellenmiş olacaktır.(s. 24) Yazar dini düşüncenin yenilenmesi konusunda bu yüzyılda çok yoğun tartışmaların olacağını; bu tartışmaların Arap ülkelerinde, daha çok Selefilerle yenilikçiler arasında, Türkiye'de ise zaman zaman siyasî cemaatlerle yenilikçiler veya tarikatçılarla yenilikçiler arasında olacağını tahmin etmektedir.(s. 24) İslam evrenselliği ve

sürekliliği dolayısıyla, günümüzdeki İslamî akımlar başarısızlığa uğrasa bile, kendi içerisinde kendi alternatifini ortaya çıkaracak güçtedir. Böyle bir durumda o, asla başka medeniyetlere entegre olmayacak, diğer medeniyetlerden alınması gereken şeyleri alıp kendi bünyesinde onları yeniden şekillendirebilecektir. İslam, tarihte Hint Medeniyeti, Bizans Medeniyeti ve Sasani Medeniyeti karşısında gösterdiği başarıyı, bugün Batı Medeniyeti karşısında da gösterebilecek güçtedir.(s. 26)

“Dini Akımların İslam’ı Tebliğ Yöntemlerine Eleştirel Bir Yaklaşım” başlığında, yazar, İslam’ı tebliğ ettiği iddiasıyla ortaya çıkan ancak kendi doktrinini propaganda eden pek çok mezhep, tarikat, cemaat ile dinî kurum ve organizasyon bulunduğunu, mezhepler, tarikatlar ve cemaatlerin toplumsal, dinî ve siyasî gerçeklikler olup inkâr edilmeleri, yok sayılmaları, yasaklarla önüne geçilmelerinin mümkün olmadığını belirtmektedir. Dinî-toplumsal ve dinî- politik hareketler İslam’ı doğru ve özgün şekliyle, Kur’an merkezli ve Hz. Peygamber’in örnekliliği doğrultusunda sunduğu sürece, İslam düşüncesine ve insanlığa önemli katkılarda bulduklarını, ancak insanların düşünce özgürlüğünü kısıtlamaları, kendilerini İslam’la özdeşleştirmeleri ya da İslam’ın tek temsilcisi olduklarını iddia etmeleri ve bir ruhban sınıfı oluşturmaları durumunda, fikir üretiminin ve düşünce özgürlüğünün önünde büyük bir engel oluşturduklarını ifade etmektedir.(s. 29-30) Yazar iletişim biliminin mevcut verileri ışığında çağdaş İslam akımlarının (cemaat ve tarikatlar) İslam’ı tebliğ faaliyetlerini değerlendirmeye çalışmıştır. Bu değerlendirmeyi de iletişimi bir sistem olarak kabul edecek olursak, bu sistemi oluşturan dört unsurdan hareketle, yani kaynak (tebliğ eden), alıcı (muhatap kitle), ileti (mesaj) ve oluklardan (metot ve kanallar) hareketle yapılabileceğini belirtmektedir. (s. 32-33)

“Yenidünya düzeni karşısında alternatif bir İslam medeniyeti mümkün mü?” başlığında, yazar, yeni dünya düzeninin ne

olduğunu ve yeni bir İslam medeniyetine niçin ihtiyaç duyulduğunu analiz etmeye çalışmaktadır. Tarihi bir sorumluluk, dini bir yükümlülük, sosyal ve psikolojik bir zorunluluk olması ve batı medeniyetinin insanlığın problemlerini çözmede zorlanması sebebiyle insanlığın yeni bir İslam medeniyetine ihtiyaç duyduğundan hareketle yeni bir İslam medeniyetinin kurulmasını zorunlu görmektedir. Yazar yeni bir İslam medeniyetinin kurulabilmesinin ön koşulları olarak; mezhep taassubu ve mücadelelerinin son bulması, Kur'an'a dönülmesi gerektiği, akla ve bilimsel bilgiye önem verilmesini saymaktadır. İslam dünyası yeni fikirlerin ifadesine tahammül etmedikçe doğruları öğrenemeyecek ve bulunduğu seviyeden değil ileri gitmek, geri gidecektir. Tarihin belli bir dönemini ilgilendiren hadiseler ve bunlar üzerine kurulmuş siyasal teoriler dinin veya imanın bir parçası olamayacağı gibi günümüz Müslümanının beklentilerine de cevap vermekten uzaktır.(s.58) Yazara göre yeni bir İslam Medeniyet'i bütün İslam milletlerinin tabanına dayanmalı ve kendi iman anlayışı çevresinde gerçekleşmeli ve bütün İslam milletleri bu konuda kendisini sorumlu kabul edip ona katkıda bulunmalıdır. (s. 66)

“Kökencilik (Fundamentalizm) Kavramı ve İslamcı Oluşumlar İçin Kullanımı Sorunu” başlığında, İngilizce “Fundamentalizm” kelimesinin Türkçeye aktarımında yaşanan kavram kargaşası dile getirilerek, bu kavramın Türkçe karşılığının “bir asla bağlı kalma veya öze dönme” anlamında kullanılmasını önermektedir. (s. 69) Bu makalede bu kavramın Hıristiyan kültüründe ortaya çıkması ve Batı toplumlarında kullanıma girmesinden sonra İslam dünyasındaki İslamcı akımlara veya mensuplarına karşılık kullanımları üzerinde durulmuştur.

Dr. Hasaneyn Tefik İbrahim ve Dr. Emanî Mesud el-Hudeynî tarafından Arapça kaleme alınan “Batılı Araştırmalarda İslamî Uyanış Olgusu (ve sorunları)- Tahlilî ve Tenkitçi Bir Yaklaşım-“ başlığını taşıyan uzun bir çeviriye yer verilmiştir. Bu makale,

İslami uyanış olgusuyla ilgili Batılı araştırmacıların yaptığı bir çok araştırmanın tahlilini ve değerlendirmesini yaparak, batılı akademisyen ve politikacıların; bu olguya, kaynakları ve sebepleri, değişkenleri ve özellikleri, etkileri ve sloganları, bugünü ve geleceği açısından bakış açıları ve tavırlarını anlamaya çalışmaktadır. Batılı çalışmalar, İslamî diriliş olgusunu ve mensuplarını tanımlamak için bir çok kavram kullanmışlardır. Bunlar beş grupta toplanmaktadır: 1. Vakıyı tanımlamak için kullanılan kavramlar 2. Vakıanın işaretleri ve yansımaları 3. Vakıanın yorumlanması 4. Bu vakıanın parçalarından biri olarak siyasî-İslamcı cemaatlerin tahlili 5. Vakıanın değerlendirilmesi ve geleceği. Bu çalışmada bu beş temel konu detaylarına girmeden ele alınmıştır. Bu çalışma iki ayrı kısma ayrılmakta olup, birinci bölümde, pek çok farklılıkları dikkate alarak, bazı batılı araştırmalarda ele alınan diriliş olgusu tahlil edilmekte, ikinci bölümde ise, zayıf ve güçlü noktalarını ortaya koymak amacıyla bunların eleştirisi yapılmaktadır. Son olarak da sorgulamalar ve problemler dikkate alınmaksızın, bu konudaki Arapça çalışmaların niteliği ortaya konulmaktadır.

“Barış, Özgürlük ve Merhamet Peygamberi Hz. Muhammed” başlığında, yazar, din olarak İslam’ın bir barış, özgürlük ve merhamet dinî olduğunu onun peygamberinin de bu insanî ve evrensel değerleri yerleştirmek, yüceltmek ve kurumlaştırmak için gönderilen bir insan olduğunu bütün yönleriyle olmasa da genel hatlarıyla ortaya koymaya çalışmıştır. Makale şu alt başlıklardan oluşmaktadır: 1. İslam’ın barış dini olması 2. İslam’ın tanrısının sevgi ve iyiliğin kaynağı olması 3. Kur’an’da barış ve özgürlüğün teminat altına alınması 4. Hz. Peygamber ve İlk Müslümanların barışı hakim kılma çabaları 5. Hz. Muhammed’in merhamet ve özgürlüğe verdiği önem 6. Müslümanların tarihinde barış ve özgürlük ilkesinden sapmalar. Yazar Müslümanların bilgi çağında yaşadıklarını, en etkili gücün bilgi olduğunu, kahramanların savaş meydanlarından değil, bilim kurumlarından,

laboratuarlardan ve diploması kulislerinden çıktığını anlamalı ve bu sahalarda kahramanlar çıkarmak için bütün güçlerini seferber etmeleri gerektiğini belirtmektedir. 21. Yüzyılın insanı, barış, özgürlük, adalet ve merhameti esas alan şeffaf bir dünya görüşüne daha fazla muhtaçtır. Bu ihtyacı karşılayabilecek potansiyele sahip dinlerden en şanslısı İslam'dır. (s. 178) Bu makale, gelenekçi din anlayışına sahip bazı Cemaatler ile İslam'ı ve Peygamberini savaş dini ve peygamberi olarak göstermek isteyenlerin Peygamber algısını düzeltmeye yönelik yazılmış eleştirel bir makale olması bakımından son derece önemlidir. Buradaki tartışmalara yazar, daha sonra yazdığı, ancak burada yer almayan “ Tarihsel Hz. Muhammed ile Menkabevi Muhammed'i Birbirinden Ayırmanın Gerekliliği” adlı bir makalesinde devam etmiştir.

Kitaba “Ehl-i Sünnet'in Siyaset Anlayışının Dinî Temellerinin Sorgulanması” adıyla dikkati çeken önemli bir makale, ek-1 olarak konulmuştur. Bu makale, yazarın daha önce yazdığı “ İmam Maturidi'de Diyanet-Siyaset Ayrımı” adlı makalenin devamı niteliğindedir. Bu makale, Türkiye'de Din-Siyaset ilişkisi tartışmalarını yeniden başlatmıştır. Yazara eleştiriler yazarlar ve onun yanında yer alanlar olmuştur. Hatta seçimler arefesinde bir siyasetçi de bu tartışmaya dahil olmuş ve güç durumda kalmıştır. Aynı siyasetçi bir gazeteci ile yapılan söyleşide buna dikkat çekmişti. Aslında bu iki makalenin birlikte yayımlanması daha yararlı olurdu. Özellikle yazar kendisine daha önce yazılan eleştirilere, isim vermeden bazı cevaplar vermiştir ve daha önceki tartışmaları burada sürdürmüştür. Makalenin sonucunda şu tespitlerde bulunmaktadır: İslam'da devlet ve siyaset anlayışı, adaletin tesisini ve zulmün kaldırılmasını önceleyen, insan haklarının korunmasını ve yetkinin halktan alınmasını gerekli gören hukûkî bir düzenlemeyle ilgilidir. Bunun çerçevesi, adalet, hakkaniyet, şura ve ehliyet (yetkinlik ve yeterlilik) olarak belirlenmiştir. Halbuki Ehl-i Sünnet, bu konuyu hukûkî

çerçveden ziyade kelamî çerçevede değerlendirmiş, hukuka dayalı bir devlet ve siyaset anlayışı geliştirememiştir. Başka bir ifadeyle tarihsel siyasî tecrübeyi idealize ederek dinî-siyasî bir doktrine dönüştürmeye çalışmış ve İşlam'da siyaset anlayışının dinî naslarda kelamî(teolojik) temelleri olmadığı halde, onlarca kelamî delil üretmiştir. Böylece dinî bir kurum haline dönüştürülen kurumsal siyaset, Mâturidî tarafından, aynı yolla yeniden eski hüviyetine kavuşturulmak istenmiş, toplum ve siyaset zemininde insanî bir eylem olarak temellendirilmiştir. (s. 200) Kitap Hasan Hanefi ile İşlamî hareketler üzerine 1990'lı yılların ortalarında yapılmış, fakat bugüne kadar yayımlanmamış içerik açısından zengin bir söyleşi (ek-2) ile son bulmaktadır.

Yařar KOCADAĖ